

Personvārdi Raiņa lugā „Pūt, vējiņi!”

Droši vien būs grūti atrast vēl kādu latviešu rakstnieku, kuram būtu tik liels iespaids uz latviešu izvēlētajiem personu vārdiem kā Rainim. Ja ielūkojamies, piemēram, Klāva Siliņa sastādītajā „Latviešu personvārdu vārdnīcā” (1999), varam secināt, ka Raiņa lugās iedzīvinātie un joprojām populārie vārdi *Baiba*, *Uldis*, *Lelde*, *Anda*, *Zane*, *Indulis*, *Gatis* un citi plašākā apritē ienāk tieši līdz ar Raiņa darbu pirmizdevumiem un pirmuzvedumiem. (Salīdzinājumam: vārdi *Gints* un *Solveiga* Latvijā oficiāli reģistrēti kopš 1922. gada, t.i., drīz pēc Ibsena „Pēra Ginta” pirmizrādes Dailes teātrī 1921. gada 15. septembrī ar inscenējuma autoru Eduardu Smiļģi titullomā.)

Šī nelielā ziņojuma mērķis nav argumentēts individuāls pētījums, vien neliels ieskats dažu valodnieku un rainologu secinājumos galvenokārt saistībā ar variēto un daudz diskutēto *Barbas* un *Baibas* vārdu lugā „Pūt, vējiņi!”.

Pamatavoti:

- 1) valodnieces Dainas Zemzares raksts „Par personu vārdiem J. Raiņa lugā „Pūt, vējiņi!” (Karogs, 1969, 8. nr., 149.-150.lpp.), kas tapis kā atbilde uz lasītāju jautājumiem;
- 2) publicista Voldemāra Kalpiņa apcere „Sedzacītes radu raksti” (Literatūra un Māksla, 1969, 36. un 37. nr.);
- 3) valodnieka un folklorista Austra Graša pētījums „Barba vai Baiba?: vēlreiz par Baibas vārdu lugā „Pūt, vējiņi!” (Stokholmā izdotā literārā gadagrāmata „Zari – 86”, 97.-108.lpp.).

Lugas „Pūt, vējiņi!” galīgā varianta personu sarakstā ar savu personvārdu minēti: *Uldis*, *Barba*, *Zane*, *Anda*, *Didzis*, *Orta* (izrunāt ar „uo”!), *Ciepa* un *Gatiņš*, un, kā norādījusi D. Zemzare, šos vārdus Rainis ņēmis no vecajā Ulmaņa vārdnīcā sakopotiem tautā noklausītiem vārdiem, tāpat arī no Gustava Bražes, iespējams, arī no lietuviešiem (V. Kalvaiša 1910. gada vārdnīca) u.c. avotiem. Piemēram, *Uldis* – saīsināts vāciskas cilmes vārds *Uldriks*, *Didzis* – vācu vārda *Diedrich* latviskojums, *Ciepa* – vecs grieķiskas cilmes vārda *Sofija* latviskojums, iespējams arī latvisks atvasinājums no vārda *ciept*, vārds *Zane* – vecs baznīcas vārda *Zuzanna* saīsinājums, ko varētu uzlūkot arī par gluži latvisku darinājumu no darbības vārda *zanēt* („Kā bitīte *Zane zan*”). Sieviets vārds *Anda* – Raiņa veidots saīsinājums no Ulmaņa vārdnīcā fiksētā *Anduļa*.

Vārgā un kroplā zēna vārds *Gatiņš* lugā uzskatāms par deminutīvu. Viņš tiek saukts arī par *Gati* – niecinot vai dēvējot par pieaugušu („Laiks tev, *Gati*, druvās iet.”) Sākotnēji vārds *Gatiņš* latviešu valodā radies no vācu *Gotthard* ar izskaņu *-iņš* pēc vārdu *Mārtiņš* (no vācu *Martin*) un *Antiņš* (no vācu *Anton*, latīņu *Antonius*) parauga bez pamazinājuma.

Vārds *Baiba* arī atrodams Ulmaņa vārdnīcā, kas uzlūkojams kā baznīcas vārda *Barbara* latviskots variants. Ulmaņa vārdnīcā doti vēl četri latviskie varianti: *Baba*, *Bārbule*, *Barba*, *Baibale*, Stendera vārdnīcā – *Babe*, *Bārbule*, *Barbe*, Gustava Bražes 1880. gada vārdnīcā – arī variants *Baibuža*.

Maiguma, mīļuma tradīciju *Baibas* vārdam Raiņa lugā piešķir deminutīvs *Baibiņa*, vēl lielāku labvēlības kāpinājumu – paplašinātais deminutīvs *Baibaliņa*. Skaņu ziņā tuvo sakņu *baib-* un *bail-* sasaistījums aliterācijā „Ak tu baļu Baibaliņa!”, „Baibiņ, manu bailenīti!” veido ne tikai emocionālu sabalsojumu, bet raksturo arī meitenes kautrīgumu. Vārds *bailenīte* ir jauns, Raiņa veidots atvasinājums. Īpatnēja, sapņaina noskaņa ir Gatiņa teiktajam vārdam *Bārbala*, kas pēc skaņu sastāva tiek raksturots kā latvisks. Līdzīga latviešu vārda deminutīvs izmantots vārdu savienojumā „Ak tu bērza bārbaliņa.”

Tātad – *Baiba* un *Barba*. Viena vārda dažādas formas vai autora rakstības nekoncekvence un taisnība Jānim Veselim, kurš savulaik, runājot par Raiņa „Dzīves un darbu” 7. sējumu ar lugu „Pūt, vējiņi!”, norādījis, ka „.. Baibas vārds iespiests divējādi: Baiba un Barba, pēdējo formu, kā svešinieci, vajadzētu katrā ziņā izskaust”?

Šajā reizē nav ticis ņemts vērā lugas konteksts, kādā kura forma tiek lietota un kura persona to lieto. Nedaudz shematizējot, var apgalvot, ka lugā autora tekstā un neitrālajā runā izmantots variants *Barba*, kas lietots arī izsakot nosodījumu vai nicinājumu par vārda nesēju. Cieņu, draudzīgu nostāju pret lugas varoni parāda tie, kas viņu sauc par *Baibu*, kur *Barbas* vārda skarba skaņu savienojums *-ar-* nomainīts ar melodisko divskani *-ai-*. (Cita starpā Daina Zemzare norāda, ka latviešiem vispār vairāk patīk vārdi ar divskaņiem un skaņu savienojumiem, kurus var plūstoši izrunāt, kā *Uldis, Anda, Baiba.*)

Tā, piemēram, Uldis konsekventi lieto tikai vārdu *Baiba* un no tā atvasinātās deminutīvu formas, Gatiņš – tikai deminutīvu formas un vienreiz vārdu *Baiba*, kad viņš runā par meiteni citu klātbūtnē. Savukārt Māte, kurai Baiba ir viņai padota kalpone, bārenīte, no viņas žēlastības atkarīga, vienmēr sauc meiteni par *Barbu*.

Kā norādījis Austris Grasis, *Barba* nepārprotami ir „oficiālais” vārds, kas saistās ar Baibas nelabvēlīgo, *bargo* sociālo stāvokli, tā ir beztiesīga kalpone, *bāra* bērns. Tie, kas viņai nevēl labu, kas viņu *bar*, sauc viņu par *Barbu*. Ja „Kā bitīte Zane zan”, tad vārdi *Barba, Bārbaliņa*, var asociēties ar *bāra bērns, bārenīte*.

Bet „Pūt, vējiņi!” lasītāji, skatītāji un pat „bargie kritiķi” Raiņa „sedzacīti” taču vienmēr sauc tikai par *Baibu, Baibiņu*. Vai ne?